

FELSZÁMOLHATÓ-E A NEMI JELLEG?

A NEMEK POLARITÁSÁTÓL AZ ELMOSÓDÓ IDENTITÁSOKIG

KONSTANTIN MASCHER

Hallott már a szomatikus fundamentalistákról?

Ezt a címkét ragasztják mindenkire, aki abból indul ki, hogy az emberiséget nők és férfiak alkotják, hogy csak nők és férfiak léteznek, nem pedig nemek sokasága. A szomatikus (szóma, görög szó, jelentése: test) fundamentalista, aki egyúttal keresztény is, azt hiszi, hogy Isten az embert nőnek és férfinak teremtette, és még nem fogta fel, hogy minden „gender”. Az angol nyelvű „gender” kifejezés a szociális nemet jelenti, ellentétben a „sex” kifejezéssel, amin a biológiai nemet értjük. A gender tehát tágabb értelemben az érzett nemi identitást kifejező nemi szerep. A genderrel pedig éppenséggel jogok járnak, a genderre figyelembe kell venni a törvényekben, a szabályozásokban és a kulturális értékek alakításában. Ami pár évtizeddel ezelőtt csupán néhány tudós elméletében fogalmazódott meg, az időközben politikai programmá vált.

1. A GENDER-ELMÉLETEK ALAPTÉTELEI

A KÜLÖNBSÉG MINDIG JOGTALANSÁG

Ennek a politikai törekvésnek a kezdetei a női egyenjogúságról küzdő mozgalmakban keresendők. Amíg a politikai feminizmus a nők társadalmon belüli tényleges háttérbe szorítása ellen küzdött, addig a feminista tudománykritika az egyenlőtlen hatalomelosztás okait kutatta és a nők alacsony megbecsülésének és diszkriminációjának kulturális gyökereit kereste. A legtöbb feminista elmélet azt a marxista tézist képviseli, hogy a nemek megkülönböztetése már önmagában egyenlőtlen hatalmi viszonyokat okoz, és elnyomáshoz vezet. Szerintük az egyenlőtlen bánásmód csak akkor érne véget, ha megszűnne a férfi és a nő közötti alapvető megkülönböztetés. Ezek a divatos teóriák időközben intellektuális és politikai körökben is érvényre jutottak — nem utolsósorban azért, mert megfelelő kapcsolódási pontot nyújtanak a szintén akadémiai szintre emelkedő homoész transzszexualitáskutatásnak. A gender-elméletek spektruma széles, de egyetértenek abban, hogy nincsen alapvető, illetve biológiaiilag meghatározott különbség férfi és nő között. Minden férfiasnak vagy nőiesnek számító ismérv vagy tulajdonság a kultúra eredménye, ezért megváltoztatható. Sőt, célzott dekonstrukcióval, azaz a megkülönböztetéshez vezető hatalmi viszonyok leleplezésével megszüntethető.

A NYELV REALITÁST TEREMT

A gender-vita felélénküléséhez vezetett az 1990ben megjelent Gender Trouble (A nemek bánata — A ford.) című könyv, melynek szerzője Judith Butler Egyesült Államok-beli retorikaes irodalomtudomány-professzor. Könyvében azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy „miként lehet a nemek kategóriáját, amely a nemek hierarchiáját és a kényszerű heteroszexualitást okozza, megbontani.” Butler asszony válasza a következő: Alakítsuk újja a nyelvünket! Butler szerint ugyanis az anyaghoz, tehát az anatómiai testhez való hozzáférésünk, a beszédben rejlik. A nyelv által értjük meg a valóságot, amit aztán a nyelven keresztül mi is formálunk. Politikai cél tehát, hogy a nyelv és a fogalmak új értelmezése által értelmezzük és alakítsuk át a valóságot. A nyelvi revolúció mellett Butler síkraszáll a létező

férfi és nő kategóriák vélt egyértelműség-ge ellen is. Ennek leghatásosabb eszköze szerinte a paródia és a travesztia. (travesztia = az irodalomban egy főként komoly tárgyú mű más korba vagy más műfajba történő ironikus átírása. — A ford.) A kiélezett, karikatúraszerű megjelenítés által lepleződik le leginkább a férfi/női minták törekvése. A szerző szerint az „álöltözet” mindenki számára nyilvánvaló természetellenessége kérdőre vonja a „nemi identitás természetességét”. Erre remek alkalmat nyújtanak például a médiában sokat szereplő „Gay-Pride-Parades” (meleg büszkeség felvonulásai — A ford.), mert politikailag is hatékonyan demonstrálják az „elmosódó identitás” térhódítását. Butler a látványos érvelés ellenére adós marad azzal a logikai bizonyítással, miszerint egy eszme vagy állítás paródiája önmagában megcáfolná az eszme vagy állítás érvényességét. A férfi és női tulajdonságok egyértelműségét lehet vitatni, de ebből még nem következik, hogy nem is léteznek „férfi” és „női” jellemzők. Bár az egyetemeken elefántcsonttoronyokban gyártott elméletek csak töredékes képet festenek a társadalmi valóságról, mégis nagymértékben visszahatnak a reális viszonyokra. Pedig a női jogokért folytatott küzdelem nem a gender játékos ábrázolásának kérdése! Világszerte nők millióit durván elnyomják és kizsákmányolják: az ő számukra női jogaik védelme létkérdés. Ezért meglehetősen meglehetősen, hogy éppen azok a teóriák válnak hangadókká az emberi jogok betartásával foglalkozó nemzetközi fórumokon, illetve a nők egyenjogúságát tárgyaló konferenciákon, amelyek megkérdőjelezzik a „nő” mint kategória létét. Itt beigazolódik José Ortega y Gasset (1883—1955) spanyol filozófus kijelentése, miszerint: „Amit manapság az egyetemeken kiagyalnak, döntő mértékben meghatározza, holnap hogyan élnék az utcákon és a tereken.”

2. A GENDER MAINSTREAMING STRATÉGIÁI

SAKÉRTŐK KINEVEZÉSE

Az Európa Tanács definíciója már 1998-ban kimondta, hogy a „gender mainstreaming” politikai folyamatok (újra)szervezéséből, javításából és evalúálásából áll azon céllal, hogy a nemekre tekintettel levő szemléletmódot vegyék figyelembe minden politikai tervezetben, minden fázisban, az összes, politikai döntésekben részt vevő személyek számára.” A német kormány az 1999. 06. 23-i határozatában a nő és a férfi egyenjogúságát általános vezérelvnek nyilvánította, amit a „gender mainstreaming” stratégiájával kell követni. Megfelelő program kidolgozásához és a nyilvános ügyekben szükséges tanácsadáshoz segítségül fordultak a Gender Kompetencia Centrumhoz, a berlini Humboldt Egyetem egyik kutatóközpontjához, amelynek munkáját a Családügyi Minisztérium finanszírozza. Az érdeklődők a Gender Kompetencia Centrum honlapján tájékozódhatnak az intézmény tevékenységéről. Nyilvánvalóan a gender-elméletek központi gondolatai szolgálnak alapul az intézmény munkájához.

TEÓRIÁK ÉS TÉNYÁLLÁSOK FELCSERÉLÉSE

Felületes olvasás során azt gondolhatnánk, hogy lényegében a férfiak és a nők munkaerőpiaci és társadalmi egyenjogúságáról van szó. Ezt ugyan ki ellenezné? Aki pontosabban odafigyel, hamar rájön, hogy sokkal inkább a nemek sokaságának egyenjogúságáról van szó. A gender itt — mint a változtatható szociális nem — a „nemet az ő szociális megjelenési formáinak sokaságában jelenti. Következésképpen a gender meghatározza a származás, a hit, az életkor, a képességek és a fogyatékosságok, a szexuális orientáció és más alkati jellegek.”

A nyilvánosságban eddig alárendelt szerepet játszó tartalmak, témák és jelenségek hivatottak most arra, hogy meghatározzák a mindennapi cselekedeteket és döntéseket. A „sokféleség egyenlősége” egyre inkább beépül az iskolai tananyagba. A tanulókat konfrontálják azzal a

„tényleg”, hogy az emberek heteroszexuálisok, homoszexuálisok, biszexuálisok vagy transzszexuálisok, és arra buzdítják őket, hogy magukat ezen kategóriák egyikéhez sorolják. Egyik életmódot sem szabad egy megadott normától való eltérésként bemutatni. Így például a 2006/2007-es tanévben Berlinben új kerettantervek léptek érvénybe a 7–10. évfolyamok számára. Minden ilyen életformát tárgyalnak a képzőművészet-, a biológia-, az idegennyelv-, a filozófia-, a történelem-, a társadalomismeretés és a testnevelésórákon. A tanulók erőltetett elbizonytalanítása időközben az USA-ban már „mérhető”: 34.706 12–20 év közötti fiú megkérdése során kiderült, hogy a 12 évesek 25,9%-a bizonytalan a szexuális orientációjával kapcsolatban, a 18 éveseknél ez az arány mindössze csak 5 % volt. (A felnőttek esetében reprezentatív vizsgálatok alapján a férfiak 2,5%-a, a nők 1,4%-a vallja magát homoszexuálisnak.)

ÉRVEK IDEOLOGIZÁLÁSA

A Gender Kompetencia Centrum gender definíciója alatt 2006. augusztus 10-én a következő olvashattuk: „Az ember biológiai ismérvekkel születik, amelyek a férfias és a nőies ismérvek spektruma mentén helyezkednek el.” (Minden dölt betűs kijelölés a szerzőtől származik.) Ezen kijelentés mögött az a meggyőződés áll, hogy nem tartható az emberek vagy férfi, vagy női kategóriákba való beosztása különféle biológiai ismérvek alapján. Ezt így indokolják: mivel a tudomány már vizsgálata tárgyát is maga alkotja, a „nem”-ek, amiket vizsgál, nem objektív valóságok, hanem tudományos konstrukciók. Ez az elmélet nem csupán szemellenzős, de logikailag is teljes nonszensz: abból, hogy minden tudományt először ki kell alakítani a vizsgálat tárgyát, még nem lehet arra következtetni, hogy kategóriáinak nincsen semmilyen objektív alapja. Ezt az ideológiai rövidzárlatot még tetézik a „polygender” elmélet képviselői, és éppen a korábban megkérdőjelezett természettudomány(ok) „eredményeire” hivatkozva állítják, hogy nincsen egyértelműen női vagy férfi nemiség. „Bizonyítékként” az androgynia jelenségeit hozzák fel, amely során egy ember testén férfi és női nemi jelek is találhatóak. A szakértők abból indulnak ki, hogy 1000 személyből legfeljebb 2–3 érintett az ún. interszexualitás által. Azért, hogy szám szerint is elfogadhatóvá tegyék a „közös spektrum” elvét, saját nemként tüntetik fel a homoszexuálisokat és transzszexuális embereket, akiknek az a meggyőződésük, hogy rossz testbe születtek, és a másik nemhez szeretnének tartozni.

A Gender Kompetencia Centrum hangsúlyozza tehát: „Születés után az embereket ezen az alapon két kategóriába osztják be: lányok és fiúk. Ez a »biológiai nemek« (angolul: »sex«) bizonyos értelemben önkényes meghatározása a legtöbb társadalomban »meghatározza« a szociális viselkedést is.” „Komplex folyamatban” az emberből vagy kislányt, illetve nőt vagy kisfiút, illetve férfit »csinálnak« — a nemet »szociálisan alakítják«.

Ennek az „önkényes meghatározás”-nak üzent hadat a gender-mozgalom, a gender mainstreaming eszközeivel is.

AZ ÁLDOZATOK ÉS TETTESEK OSZTÁLYOZÁSA

Társadalmunk különösen érzékeny minden hátrányos helyzetben lévő személy iránt. Ez használják ki a mainstreaming funkcionáriusai, amikor az áldozat—tettes sémát alkalmazzák, és mindenkit, aki nem érzi magát a „heteroszexuális mátrix”-ba tartozónak, tehát minden aszexuálisan, transz-, bi-, inter- és homoszexuálisan élő embert áldozatként állítanak be a többségi tettes társadalommal szemben. A Gender Kompetencia Központ ezért nyomatékosan arra figyelmeztet, hogy „az embereket hagyni kell úgy élni, ahogy akarnak — tehát lehetőleg függetlenül az ő lány vagy fiú kategóriába történt besorolásuktól”. Ez többek között azt jelenti, hogy „jogilag arra kell vigyázni, hogy egy ember neme ne határozza meg döntő mértékben az életét.”⁴

A gender-viták díszleteiben az áldozatokon és a szabadítókon kívül következképpen megtalálhatóak a tettesek is. Ebben az esetben ők alkotják a „többséget”. Ha hiszünk a homoszexuális lobbycsoportoknak és a média híreinek, akkor a homo-, bi-, és transzszexuálisokat naponta minden fórumon diszkriminálják, például azáltal, hogy különbséget tesznek a férfi és nő között kötött házasság és a homoszexuális kapcsolat között. Érdekképviselő egyesületek így ezt a kisebbséget a „kétnemű mátrix áldozatai”-nak, a társadalmat pedig „tettes”-nek minősítik. Mégpedig sikerrel, mert az utóbbi években számos radikális és messze kiható törvényváltoztatás lépett életbe: az élettársi törvény, az adoptálási jog homoszexuális párok számára történő kiszélesítése és a „szexuális orientáció” figyelembe vétele a nemrég elfogadott „általános, egyenlő elbánásról szóló törvény”-ben (korábban diszkriminációellenes törvény).

Az érdekvédő szervezeteknek persze rögtön van gonosztevőjelöltjük is, és a gonosznak már neve is van: homofóbia. A homofóbia a definíciója szerint „a homoszexuálisok, biszexuálisok és transzszexuálisok miatt érzett irracionális félelmen és idegenkedésen” alapszik. Homofób, aki fontosabbnak tartja a férfi és a nő közötti kapcsolatot; aki kritikusan kezeli a homoerotikus hajlamok megjelenési formáit és okait, és ezekből saját következtetéseket von le; aki a saját homoszexuális érzéseit zavarónak találja és meg akarja változtatni, és persze az is, aki terápiás alternatívákat kínál a homoszexuális embereknek. A homofóbia egy 2006. 01. 18-i EU-határozat szerint az „idegengyűlölethez, antiszemitizmushoz vagy a szexizmuszhoz” hasonló kategória. Ezért politikusaink EU-szerte kényszerülnek arra, hogy nehogy valamely nyilatkozatuk alapján rájuk süssék a homofóbia bélyegét.

A TOLERANCIAFOGALOM ÁTÉRTÉKELÉSE

Az áldozatközpontú gondolati és cselekvési minták olyan zárt rendszert alkotnak, amelyből egy intézkedés sem tud kivezetni, és amiben semmilyen változás nem lesz soha elegendő. Ezért az egyik ellenintézkedésnek állandóan követnie kell a másikat, anélkül, hogy az érintettek igazságtalanságérzése valamikor is enyhülne. Ez a mechanizmust itt is megfigyelhetjük: Minél inkább törekszünk a diszkrimináció megszüntetésére, annál erősebb lesz az érintettek azon szubjektív érzése, hogy ők áldozatok, és az élet még több területére vetítik rá az áldozat—tettes sémát. A gender mainstreaming koncepciójával olyan rasztert alakított ki a politika, amellyel állítólag mérhető a tolerancia és a nyíltság. A raszter alapjaul szolgáló léptékek azonban nem a létező társadalmi konszenzusból, tehát a lakosság igazságérzetéből származnak, hanem teóriákból és ideológiai irányított mozgalmakból. A gender mainstreaming szerint már nem lehet úgy feltenni a kérdést, hogy: „Mi tesz egy nőt nővé és egy férfit férfivé?”, hanem már csak azt: „Hogyan tesznek minket nővé ill. férfivé?” Szabadság alatt tehát azt kell érteni, hogy megszabadulunk a meghatározó és meghatározott identitások kényszerétől.

Ki védi azonban a mi szabadságunkat, hogy megőrizzük, megszilárdítsuk és kibontakoztassuk identitásunkat?

3. AZ IDENTITÁS ADOMÁNY ÉS FELADAT

A SZABADSÁG NEM CSUPÁN TETSZŐLEGESSÉG

Paradox jelenség, hogy míg a gender mainstreaming a tankönyvekbe vezető utat keresi, addig roppant nagy kereslete van a hagyományos értelemben vett nőiességgel és férfissággal foglalkozó könyveknek. A kínálat a csinosan csomagolt mindennapi bölcsességektől a komoly szakirodalmon át egészen a laikusoknak írt vallásos tanácsadókig terjed. A „Megtalálom önmagam”, „Légy férfi!” vagy „A bennem élő nő” című szemináriumok óriási érdeklődésnek örvendenek. A modern és az emancipációnak elkötelezett ember már nem a társadalmi

kényszerek és az előre meghatározott szerepek szerint alakítja az életet. (Ez az emancipációs folyamat még nem ért véget, és remélhetőleg világszerte tovább tart.) Ahol azonban a kényszer nem a szabadságnak, hanem a tetszőlegességnek enged, ott új kényszerek keletkeznek: mindenekelőtt az a kényszer, hogy magunkat mindig újra és újra definiálni kell. A identitás fáradságos keresése, amit az élet minden terén észlelünk, világosan rácsófol a gender-perspektíva által előírt felfogásra, hogy nincs is identitás.

A párkapcsolatokban létező általános elégedetlenség fordított arányban áll az állítólagos szabadságok növekedésével. Nem: a nemek problémájára és a köztük uralkodó békétlenségre a gender-perspektíva nem nyújt megoldást. A tetszőlegességhez és a felcserélhetőséghez való makacs ragaszkodásával úgy tűnik, hogy csak a szakadékot mélyíti tovább. A következő generáció problémája is előre garantálható, ha a gender-perspektíva elhitteti velünk, hogy a nevelésben az apai és anyai szerepek felcserélhetőek vagy nélkülözhetőek lennének. Számos pszichológiai kutatás ennek az ellentétét mutatja: a gyerekek identitásának kiegyensúlyozott fejlődéséhez szükségük van apukára és anyukára is. A gyerekek utánozzák szüleiket, és ezáltal megerősítik őket a szerepüknek megfelelő magatartásukban — ez egyben kihívást is jelent a szülők számára. De csak így válik lehetővé az, hogy szülők és gyerekek egyaránt kipróbálják, begyakorolják és lényükkel be is töltsék az egyénüknek megfelelő szerepet.

AZ EMBER NEM KONSTRUKCIÓ, HANEM TEREMTMÉNY

Hívó keresztények számára a nemi identitás kibontakozását az a bizonyosság alapozza meg, hogy Isten az embert saját képmására teremtette, és felruházta az élő és termékeny viszonyra való képességgel. A Biblia szerint a nemek polaritása a kezdetektől fogva az emberi voltunk jellemvonása. Mi, emberek, férfiként és nőként arra hívtunk, hogy egymást kiegészítsük, kölcsönösen segítsük, így egységben éljünk, és ezáltal valami újat, új életet hozzunk világra. Ez a lényeges dolog megelőzi az egyén identitásfejlődését; nem az egyénre gyakorolt véletlen hatások vak játékában fejlődik, és nem is kell fáradsággal kialakítani. Az identitás, ami a lényegi mag körül fejlődik, egyre láthatóbban és tapasztalhatóbban hozza napfényre, hogy Isten képmásai vagyunk. Ahol ez a kibontakozandó identitás elsötétedik, ott Isten képmása is elsötétedik bennünk. Ahol a kibékülés és Istennel kötött béke teret nyer, ott identitásunk megerősödik, és tovább fejlődik.

AZ ÉLETNEK LOBBIRA VAN SZÜKSÉGE

Leginkább a hozzánk közel álló, velünk otthonunkat megosztó emberek alakítják az identitásunkat. A fejlődés legfontosabb feltételét a stabil kötődések jelentik. A Biblia szerint a család az emberi közösségnek Isten által alapított legkisebb olyan egysége, amely az ilyen kötődések keletkezését különös módon elősegíti. A család azonban csak akkor lehet békés és védett hely, ha ott a férfi és a nő — egymással egyenrangúan, de egymástól különbözően — egységet alkotnak, és „egy testté válnak”. A nemek közötti békekötés feltétele a generációk közötti békének. És mivel minden gyerek „elhagyja apját és anyját”, hogy újabb kötődésre lépjen, ezért minden generációnak újra meg kell fogalmaznia a férfiaság és a nőiesség eszményét, túl az előre meghatározott szerepeken és kliséken.

Társadalmunk időközben a „család” gyűjtőfogalomba besorolna minden olyan otthoni környezetet, ahol „gyerekek vannak”. Létfontosságú tehát, hogy újra megjelenjen a köztudatban a zsidó-keresztény hagyomány alapján kifejlődött családi modell és annak kultúrát alkotó értéke.⁷ Ezért manapság a házasságnak és a családnak újra lobbira van szüksége!

¹ <http://www.genderkompetenz.info> (hozzáférés 2009. 04.16.)

² Gary Remafedi et al. (kiadták): *Demography of Sexual Orientation in Adolescents, Pediatrics* Vol. 89, No. 4, 1992, 714—721.

³ Ezt állapítja meg René Girard, francia kultúrantrópologus, aki a *Láttam a Sátánt leesni a mennyből*, mint egy villámot. A kereszténység kritikus védőirata (német fordítás: *Ich sah den Satan vom Himmel fallen wie einen Blitz. Eine kritische Apologie des Christentums*, Bécs, München, 2002) című könyvében kifejti, hogyan legitimálja saját érdekét és érvényesíti társadalmi pozícióját a magát az áldozat szerepével azonosító személy vagy csoport.

⁴ Ezt szemléltetik a transzszexuálisokról szóló törvény körüli huzamosabb viták. Már 2000 szeptemberében szexuáltudósok a következőt javasolták a transzszexuálisokról szóló törvény felülvizsgálatával kapcsolatban a német belügyminisztériumnak: Az új törvényben a jogi nem megváltoztatásához ne legyen feltétel az, hogy a személy előzőleg alávetette magát egy a nemét megváltoztató operációnak.

⁵ A hivatalos dokumentumokban található keresztnevek és családi állapot változásához (pl.: egy férfinál „nő”-i meghatározás az útlevelemben, a korábbi „férfi” helyett) legyen elegendő a szubjektív megérzés, hogy a „megélt nemi hovatartozás” nem egyezik a biológiai nemmel.

http://www.europarl.europa.eu/omk/sipade3?SAME_LEVEL=1LEVEL=2LEVEÉ=”NAV=XDETAIL=PUBRE F=//E P/TEXT+MOTION+P/RC-2006-0330+DOC+XML+VO //DE (hozzáférés 2009. 04. 07-én)

⁶ vö. ehhez Girard, i. h.

⁷ „Kinder sind klasse!” (Szuperek a gyerekek) — <http://www.buendnisseundfamilie.de> (hozzáférés 2009. 04. 07.)